



ХУДУДЛАРДА ТУРИСТИК МАЖМУАЛАР ФАОЛИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА БОШҚАРИШДА ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИДАН САМАРАЛИ ФЙДАЛАНИШ

*Хомидов Қаххорали Курбонали ўғли -
Фарғона давлат университети
мустақил тадқиқотчиси*

doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss3/a72

Аннотация. Ушбу мақолада ҳудудларда туристик мажмуалар фаолиятини шакллантириш ва самарали бошқаришда хориж тажрибаларидан фойдаланган ҳолда туристик мажмуалар фаолияти рақобатбардошлигини ошириш йўллари ҳамда бошқарувнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш масалалари ёритиб берилган.

Таянч сўзлар: туристик мажмуа, бошқарув стратегияси, рақобатбардошлик, самарадорлик, бошқарув самарадорлигини баҳолаш, бошқарув моделлари.

ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА В ФОРМИРОВАНИИ И УПРАВЛЕНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ТУРИСТСКИХ КОМПЛЕКСОВ В РЕГИОНАХ

*Хомидов Каххорали Курбонали ўғли -
Независимый исследователь
Ферганского государственного университета*

Аннотация. В данной статье освещены пути повышения конкурентоспособности деятельности туристских комплексов с использованием зарубежного опыта формирования и эффективного управления деятельностью туристских комплексов в регионах, а также вопросы совершенствования организационно-экономических механизмов управления.

Ключевые слова: туристский комплекс, стратегия управления, конкурентоспособность, эффективность, оценка эффективности управления, модели управления.

EFFECTIVE USE OF FOREIGN EXPERIENCES IN SHAPING AND MANAGING THE ACTIVITIES OF TOURIST COMPLEXES IN THE REGIONS

*Homidov Kakhkhorali Kurbonali ugli -
Independent researcher at Ferghana State University*

Abstract. This article covers ways to improve the competitiveness of tourist complexes and improving the organizational and economic mechanisms of management, using foreign experience in shaping and effectively managing the activities of tourist complexes in the regions.

Key words: tourist complex, management strategy, competitiveness, efficiency, assessment of management efficiency, management models.

Кириш. Жаҳон иқтисодиётига интеграциялашув жараёнида барча мамлакатлар тармоқ ва соҳалардаги таркибий ўзгаришларни мавжуд имкониятлар ва салоҳиятни ҳисобга олиб, илғор хорижий тажрибаларни маҳаллий шароитларга мослаштирган ҳолда амалга ошириши тараққиётни таъминлашда синалган йўналиш сифатида қаралмоқда. Мавжуд, бироқ иқтисодий муносабатлар замон талабларига жавоб бераётган тармоқ ва соҳаларни ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибаси асосида ривожлантириш мамлакатимиз иқтисодиёти тармоқларининг ривожланиш даврини маълум даражада қисқартириш имконини беради. Тадқиқот ишининг объекти бўлган туристик мажмуалар тармоғини ривожлантиришнинг илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш асосида йўлга қўйилиши соҳани эркин бозор муносабат-

лари асосида ривожлантиришда кенг шароит ва имкониятлар эшигини очиб беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Туристтик мажмуаларнинг шаклланиши ва ривожланиши, уларни аниқлаш муаммолари Ф.Капоне, Т.Лоникова, Е.Г.Кропинова, Х.Гудвин, Д.А.Кошеева ва О.Й.Исопескул ва бошқа иқтисодчи олимлар асарларида ёритиб берилган. Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда туристик мажмуаларни ўрганишда бир қатор ёндашувлар мавжуд. Ғарб олимлари, кўпинча, ушбу муаммони ўрганишга сайёҳлик ҳудудининг рақобатбардошлигини таъминлаш нуқтаи назаридан ёндашдилар. Ф.Капоненинг таъкидлашича, туристик мажмуалар қиймат занжири билан бирлаштирилган туризм бозори субъектларининг маҳаллийлаштирилган гуруҳи бўлиб, уларнинг ўзаро таъсири рақобатбардош кооперативдир[1].

М.Качниевскаянинг тарифига кўра, туристик мажмуа ҳар хил тизимлардан ташкил топган мураккаб ташкилий тузилма бўлиб, уларнинг ҳар бири ўз ахборот инфратузилмасига эга ва шу билан бирга, мажмуанинг ҳар бир аъзоси ўз мустақиллигини сақлаб, мослашувчан интеграция жараёнида иштирок этади [2].

Бир қатор хорижий тадқиқотчилар туристик мажмуаларни маълум бир ҳудуд чегараларида туристик бизнеснинг ўзаро таъсири шакли деб ҳисоблашади. Масалан, Ж.Ферреиро ва С.Естевао туристик мажмуа, биринчи навбатда, туризм фаолияти билан боғлиқ бўлган компания ва муассасаларнинг географик концентрацияси эканлигини таъкидлашади [3]. Шунингдек, керакки, маълум бир географик ҳудуддаги туризм тадбиркорлик субъектларининг ҳар бир концентрациясини мажмуа деб ҳисоблаш мумкин эмас. Туристик корхоналарнинг маълум бир географик концентрациясини, агар улар туристнинг қизиқишини уйғотиши мумкин бўлган туристик маҳсулотнинг қўшимча фазилатлари ёки атрибутларини шакллантириш тўғрисида бир-бири билан фаол алоқада бўлсаларгина, туристик мажмуа деб ҳисоблаш мумкин. Россиялик олимлар Д.А.Кошеев ва О.Й.Исопескул туристик мажмуаларни ҳудуддаги асосий сайёҳлик оқимлари ва сайёҳларга хизмат кўрсатиш жараёнида иштирок этадиган ташкилотлар тўпланган энг муҳим диққатга сазовор жойларнинг агломерацияси сифатида ифодалайди [4].

Иқтисодчи олим Д.К.Исмаевнинг ёндашувига кўра, туризм бизнесида маркетинг бошқаруви, меҳмонхона хизматларида бошқарув сифати механизмларини шакллантириш ва уларни баҳолаш самарадорлиги илгари сурилган [5].

Б.Х.Тураевнинг фикрича, Ўзбекистон Республикасининг туристик потенциалидан эффектив фойдаланишда туристик оқимнинг фаоллик даражаси, меҳмонхона иши, рақобатбардошлик, мижозларга сифатли хизмат кўрсатиш масалалари уйғунлиги юзасидан таклифлар ишлаб чиқилган [6].

А.Т.Мирзаевнинг тадқиқотларига кўра, рақамли бошқарув технологияларининг жорий этилиши билан туристик-рекреацион фаолиятда ҳам бошқа ижтимоий-иқтисодий тизимлардаги каби стратегик ресурс сифатида иқтисодий тизимнинг ишлаши учун асос иқтисодий тизим ривожланишининг олдинги тараққиёт босқичида бўлгани каби ахборот эмас, балки билим ва компетенциялар ҳисобланади, чунки келажакда деярли барча маълумотлар, ахборот ва билимлар рақамлаштирилади. Ушбу ўзгаришлар таъсирида нафақат иқтисодий фаолият, балки бошқарув жараёни моҳиятини тушуниш ҳам ўзгариб боради. Рақамли иқтисодиётнинг асоси си-

фатида тармоқли бошқарув юзага келиши бўйича ўз таклиф ва тавсияларини ишлаб чиққан [7].

Тадқиқот методологияси. Илмий мақолани ёзиш жараёнида илмий тадқиқотни амалга оширишнинг тизимли таҳлил, тарихийлик ва мантиқийлик, индукция ва дедукция, анализ ва синтез, қиёсий ва селектив танлаб тадқиқ қилиш, монографик таҳлил ва гуруҳлаш усуллари қўлланилган.

Таҳлил ва натижалар. Турли хорижий мамлакатларнинг туристик мажмуалар тармоғини ривожлантириш моделлари ҳамда уни амалга ошириш тизими ушбу мамлакатларда туристик мажмуалар фаолиятининг шаклланиши ва шаклланган тизимнинг амал қилиш хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда пайдо бўлган. Шунингдек, ушбу тизимларнинг миллий хизматлар бозорига мослашуви ва давлат томонидан соҳа тараққиётининг бошқарилиши ҳам тизимнинг оптимал шаклланиши ва соҳага инновацияларнинг жорий этилиш ҳолатига ўз таъсирини кўрсатади.

Шу билан бирга, ислохотлар жараёнида ҳал қилиниши керак бўлган вазифалар амалга оширилиши ва аҳолига сезиларли фойда келтирилиши керак. Бунинг учун бугунги кунда мамлакатимизда туристик мажмуаларни шакллантириш, мажмуа инфратузилмаси тизимларини ривожлантириш, туристик мажмуалар фаолиятини молиялаштириш ва ижтимоий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш соҳасида мавжуд бўлган барча механизмлар ва имкониятлардан фойдаланиш зарур.

Кўпгина хорижий ва россиялик иқтисодчи олимларнинг тадқиқотлари шунини кўрсатадики, туристик мажмуаларни ривожлантиришни тартибга солиш турли даражаларда амалга оширилади ва қуйидагиларни ўз ичига олади [8]:

– тегишли халқаро ташкилотлар орқали глобал миқёсда туризмни ривожлантиришни бошқариш;

– ҳудудий туризм ташкилотлари ва давлатлараро бирлашмалар орқали халқаро даражада туризмни ривожлантиришни бошқариш;

– турли бошқарув воситалари орқали туризм ташкилотлари ва бирлашмалари орқали давлат, ҳудудий ва шаҳар даражасида туризмни ривожлантиришни бошқариш.

Туристик мажмуани бошқаришда маҳаллий ва хорижий тажрибани ўрганиш асосида уни шакллантиришнинг учта ёндашувини ажратиш мумкин.

Биринчи ёндашув шундан иборатки, иқтисодиётнинг айрим тармоқларида, шу жумладан, туризмда ҳудудий сиёсат, кўпинча, индивидуал равишда амалга оширилмайди, балки иқтисодиётнинг бошқа тармоқлари сиёсатига қўшилади. Ҳудудларда туризмни ривожлантириш режа-

ларини иқтисодий стратегияларига киритадилар. Худудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг умумий шароитида туризм муаммоларини ҳал қилиш зарурати бир қатор сабабларга боғлиқ.

Биринчидан, худудий туристик мажмуалар худудий таълимнинг иқтисодий ва ижтимоий тизимининг ажралмас қисмидир. Туризм иқтисодиётининг ривожланишига пул тизимининг ҳолати, иқтисодиётнинг тегишли тармоқлари, умуман, хизмат кўрсатиш соҳаси ва ҳоказоларнинг ривожланиш даражаси сезиларли даражада таъсир қилади.

Иккинчидан, туризм саноатининг ривожланиши муҳим молиявий ресурсларнинг тўпланишини талаб қилади ва кўп ҳолларда инвестиция портфелини шакллантириш, қуриш, реконструкция қилиш босқичида ҳам, корхона фаолият кўрсатиш босқичида ҳам кўплаб иштирокчиларнинг мавжудлигини таъминлайди.

Учинчидан, амалиёт шуни кўрсатадики, инвестиция қилинган капиталнинг рентабеллиги бўйича энг юқори натижаларга туристик хизматларни ишлаб чиқариш ва сотишнинг барча босқичларида ривожланган ҳамроҳлик инфратузилмаси ва ихтисослашув мавжудлигини таъминлайдиган рақобатбардош интеграцияланган туризм маҳсулотини шакллантириш мумкин бўлганда эришилади.

Иккинчи ёндашув юқори туристик жозибдорлиги ва ривожланган туризм сектори билан ажралиб турадиган худудлар мустақил туризмни ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқишига асосланади. Ушбу ёндашув туризмни ривожлантириш маъмурий-худудий бирликларнинг динамик ва мувозанатли ривожланишига ҳисса қўшиши шарти билан мақсадга мувофиқ, чунки стратегик режа асосий мақсадга эришишга қаратилган ҳужжатдир (бу ҳолда туризм саноатини ривожлантириш) – худуднинг рақобатбардошлигини ошириш.

Учинчи ёндашув туризмнинг ўзига хос хусусияти шундаки, кўпинча сайёҳлар учун жозибали жойлар бир нечта маъмурий бирлик чегараларида жойлашган, шунинг учун уларнинг ҳамкорлиги зарур. Бундай ҳамкорлик умумий техник инфратузилмани (сув таъминоти ва дренаж, йўллар, телекоммуникация ва шу кабиларни) таъминлаши мумкин. Туризмни ривожлантириш, шунингдек, маҳаллий ҳокимият органларининг ҳаракатларини туман ва ундан юқори даражадаги давлат бошқаруви билан мувофиқлаштиришни назарда тутди. Бундай ҳамкорликни мустаҳкамлаш туризмни ривожлантириш имкониятларини сезиларли даражада оширади.

Умуман олганда, туристик мажмуаларнинг шаклланиши ва ривожланишининг ўзига

хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда шуни таъкидлаш мумкинки, бугунги кунда дунёда учта туристик мажмуалар ривожланиш маркази шакланган: Шимолий Америка, Европа ва Осиё. Тақдим этилган марказларнинг ҳар бири ўзига хос фаолият хусусиятларига эга ва туристик бизнесни ташкил этиш ва туристик ресурслардан фойдаланишнинг турли шароитларини ҳисобга олган ҳолда яратилган. Бундан ташқари ушбу моделлар давлатнинг туризмни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш жараёнига жалб қилиш даражаси билан ҳам фарқланади.

Туристик мажмуаларнинг Шимолий Америка модели туризм бизнесини ривожлантиришга қаратилган либерал сиёсатни фаол амалга ошириш доирасида шакланган. Федерал агентликлар давлатларнинг туристик кластерларни шакллантириш ва тартибга солиш соҳасидаги сиёсатига бевосита аралаштириш имкониятига эга эмас, фақат рақобат муҳитини ривожлантириш дастурлари доирасида субсидиялар кўринишидаги ташаббусларни қўллаб-қувватлайдилар. Туристик мажмуалар таркибига, асосан, шериклик тамойилларига қатъий риоя қиладиган ва туристик хизматлар доирасида инновацион бошқарув ёндашувлари ва технологияларини фаол жорий этишга йўналтирилган кичик бизнес субъектлари киради. Таъкидлаш жоизки, инновациялар, шунингдек, уларни иқтисодий фаолият доирасида фаол қўллаш Америка туристик мажмуаларининг минтақавий ва халқаро миқёсда рақобатбардошлигини таъминлашнинг асосий элементларидан бирidir. Бундан ташқари туристик мажмуаларни яратиш ва ривожлантириш бўйича лойиҳалар кўпинча рақобатбардошликни шакллантиришга ёндашувлардан бири ҳисобланади. Умуман олганда, доимий инновациялар, технологияларни узатиш ва бозорда қўллаш, қайта тайёрлаш ва юқори малакали инсон капиталини доимий жалб қилиш, самарали молия тизими томонидан қўллаб-қувватланадиган самарали стратегия мавжуд [9].

Европа мамлакатлари худуди бугунги кунда сайёҳлар учун энг жозибали саёҳат йўналишларидан бирidir. Туристик хавфсизлик соҳасида тегишли шарт-шароитларни яратиш, туризм бизнесини ривожлантириш, замонавий коммуникация технологияларидан фойдаланиш, жозибали марказларни яратиш ва шу кабилар туфайли Европа мамлакатлари ЖСТ томонидан нашр этилган саёҳат ва туризм рақобатбардошлиги индексида юқори ўринларни эгаллайди. Аксарият туристик мажмуалар Германия, Франция, Дания, Италия, Норвегия ва шу каби Ғарбий Европа мамлакатлари худудида шакланган. Европа туристик мажмуаларининг ўзига

хослиги шундаки, давлат ҳокимияти органлари туристик мажмуаларни шакллантириш ва ривожлантириш жараёнида фаол иштирок этадилар. Масалан, Дания ҳукумати ҳозирда REG-X ташкилоти томонидан амалга оширилган иккита туристик мажмуани шакллантириш дастурини молиялаштирмоқда. Биринчи дастур туристик мажмуа тизимларини, шу жумладан, туризм соҳасини ривожлантириш бўйича ечимларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишга қодир менежерларни тайёрлашни назарда тутди. Иккинчи дастур инновацион сиёсат ва тегишли дастурларни ишлаб чиқиш ва уларни амалда қўллаш учун шароит яратишга қаратилган. Таъкидлаш жоизки, бир қатор Европа мамлакатларида нафақат расмийлар, балки йирик хусусий компаниялар, агентликлар ва бошқа ташкилотлар томонидан туристик мажмуаларни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш учун ҳуқуқий механизмлар ишлаб чиқилган. Масалан, Норвегияда туристик мажмуалар нафақат давлат компаниялари, балки Сива ва Норвегия тадқиқот Кенгаши каби инновацион агентликлар томонидан ҳам қўллаб-қувватланади.

Умуман олганда, туристик мажмуаларнинг Европа модели унинг ривожланишини ҳукумат ва маҳаллий ҳокимият органлари томонидан ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга асосланган. Аммо шуни таъкидлаш керакки, давлат, асосан, ахборот таъминоти, монополияга қарши тартибга солиш, инвестиция имкониятларини кенгайтириш ва туристик мажмуани шакллантириш жараёнига илмий, таълим, консалтинг ва бошқа ташкилотларни жалб қилиш функцияларини бажаради ва ҳеч қандай ҳолатда хусусий субъектларнинг ташаббусларини бекор қилмайди. Кўпинча Европа туристик мажмуаларининг халқаро даражадаги муваффақияти давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва тарғиб қилиш бўйича ишлаб чиқилган чора-тадбирлар сифатига, шунингдек, туризм бизнесининг йирик субъектлари томонидан молиялаштириш даражасига боғлиқ.

Сўнги йилларда Осиё минтақасининг мамлакатлари сайёҳлик оқимини жалб қилиш чораларини фаол равишда ишлаб чиқишни бошлади. Аҳолининг ноёб маданияти, сақланиб қолган тарихий анъаналари, жозибали табиий бойликлари, қадимий ва ўрта асрлар тарихи ёдгорликлари европалик сайёҳларда катта қизиқиш уйғотади ва ушбу минтақа мамлакатларининг туристик диққатга сазовор жойларини ташкил этади. Бироқ туризмни барқарор ривожлантириш учун шароит яратиш ва сайёҳларнинг доимий оқимини таъминлаш мақсадида Япония, Хитой, Таиланд, Жанубий Корея, Сингапур ва Ҳиндистон ҳукуматлари 2000 йилларнинг

ўрталаридан бошлаб, асосан, самолётларда яратилган сайёҳлик кластерларини шакллантириш сиёсатини фаол амалга оширмоқда [10].

Таъкидлаш жоизки, Осиё мамлакатлари халқаро бозорда кучли рақобат даврида туристик мажмуаларни шакллантира бошладилар, аксарият бозор бўшлиқлари туризм маҳаллий ва давлат бюджетини тўлдиришнинг асосий манбаига айланган мамлакатлар томонидан эгаллаб олинган эди. Шу муносабат билан Осиё мамлакатлари олдида дунёда аллақачон шакланган сайёҳлик оқимларини қайта йўналтириш вазифаси турибди. Шунга асосланиб, ушбу мамлакатларда туристик мажмуаларни шакллантириш миллий устувор вазифага айланди, уларнинг ривожланишига ҳукуматлар ва маҳаллий ҳокимият органлари жалб қилинди, алоҳида туристик мажмуаларни яратиш жараёни, шунингдек, уларни қўллаб-қувватлаш давлат ривожланиш дастурларида ўз аксини топди. Бундан ташқари бир қатор мамлакатларда туристик мажмуаларни ривожлантиришни тартибга солишнинг сиёсий механизмлари ишлаб чиқилган: туристик мажмуаларни илгари суриш асосида миллий ривожланиш устуворликларини ва нафақат алоҳида минтақаларни, балки бутун мамлакатни барқарор ривожлантиришнинг узоқ муддатли истиқболларини белгилаш.

Осиё мамлакатларида туристик мажмуалар, асосан, минтақавий бўшлиқларни камайтириш ёки юқори ихтисослашган шаҳарларнинг ривожланишини рағбатлантириш учун асосий инфратузилмани яратиш воситаси бўлиб хизмат қилади. Туристик мажмуаларнинг рақобатбардошлигини таъминлашнинг асосий воситалари инновацион фаолиятни рағбатлантириш ва туристик мажмуа иштирокчиларини ушбу жараёнга фаол жалб қилиш, давлат ва маҳаллий ҳокимият органлари томонидан фаол молиявий қўллаб-қувватлаш, тадбиркорлик субъектларининг ишлаб чиқариш фаолиятида арзон ишчи кучидан фойдаланиш ҳисобланади (1-жадвал). Европа модели билан таққослаганда, Осиё мамлакатларида туристик мажмуаларнинг шаклланиши ва ривожланиши жараёни давлат идоралари томонидан тўлиқ назорат қилинади, бундан ташқари киритилган янгиликлар, асосан, ишлаб чиқариш фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга эмас, балки жараёнларни рационализация қилишга қаратилади.

Осиё моделининг ёрқин намунаси Японияда ташкил этилган Китаёшу туристик мажмуаси бўлиб, у робототехника, биоинформатика, нанотехнология, био-ишлаб чиқариш ва шу каби турли хил янги юқори технологияли соҳаларнинг ўзаро таъсирига қаратилган.

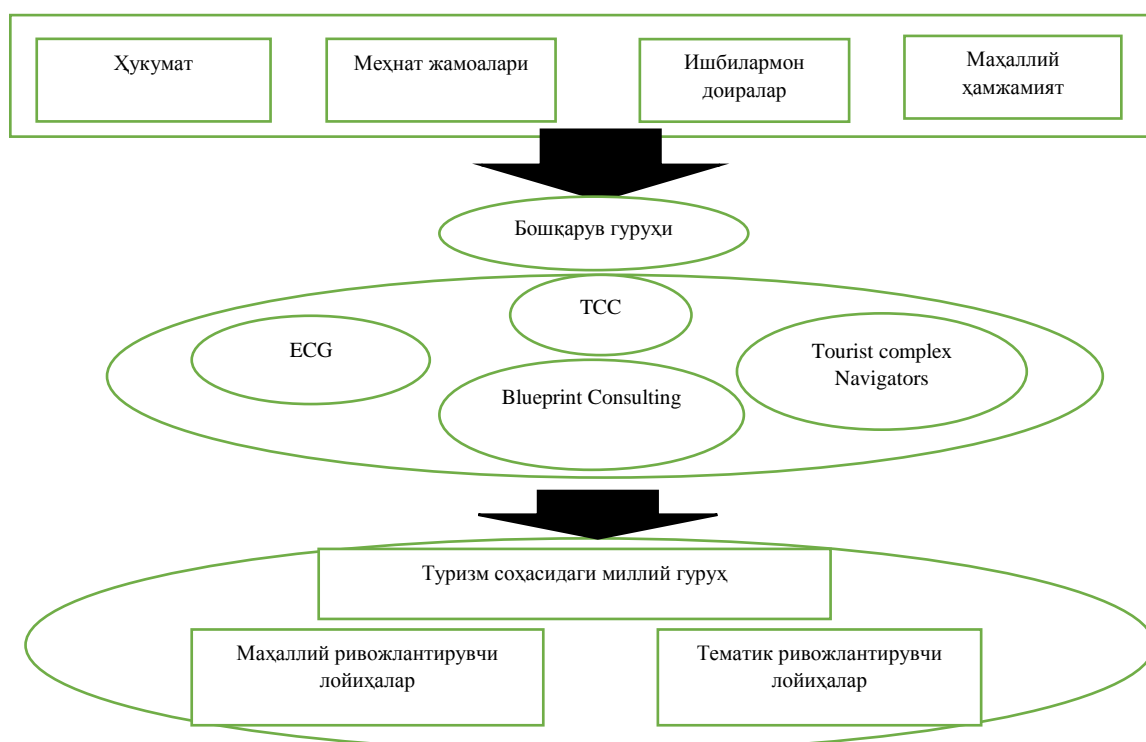
Туристтик мажмуаларни шакллантириш ва бошқаришда Осиё моделининг ўзига хос хусусиятлари

Кўрсаткичлар	Хусусиятлари
Мақсад	Нафақат алоҳида ҳудудларни, балки бутун мамлакатни барқарор ривожлантиришнинг миллий устувор йўналишларини, узоқ муддатли истиқболларини белгилаш, туризм соҳасидаги инновацияларни рағбатлантириш, туристик хизматлар кўрсатишда янги технологияларни қўллаш соҳасини кенгайтириш
Сиёсат хусусиятлари	Улар, асосан, минтақавий бўшлиқларни камайитириш ёки юқори ихтисослашган шаҳарларнинг ривожланишини рағбатлантириш учун асосий инфратузилмани яратиш воситаси бўлиб хизмат қилади. Улар туризм соҳасидаги инновацион фаолият натижаларини, шу жумладан, нанотехнология ва робототехника, янги ахборот-коммуникация технологиялари, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тизимларини қўллаш учун платформалар сифатида ишлайди
Рақобат устунликларини таъминлаш стратегияси	Инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлаш ва туризм фаолиятини ташкил этишда янги технологиялардан фойдаланишни рағбатлантириш; туристик мажмуа инфратузилмасини ривожлантиришни фаол молиявий қўллаб-қувватлаш; ишлаб чиқариш жараёнларида арзон ишчи кучидан фойдаланиш
Ресурслар	Туристтик мажмуа тузилмасига жалб қилинган тадбиркорлик субъектларини субсидиялаш ва кредитлаш, айниқса, уларнинг фаолияти илмий ва ўқув марказлари билан фаол ҳамкорликка асосланган бўлса; солиқ имтиёзлари ва преференциялар тақдим этиш; ер участкаларидан бепул фойдаланиш имкониятини таъминлаш; илмий ва бошқа ишлаб чиқариш ускуналаридан бепул фойдаланиш имкониятини таъминлаш ва шу кабилар.

Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилди.

Амалий фан ва технологияларни ривожлантириш доирасида турли университетлар ва жаҳон миқёсидаги илмий тадқиқот институтлари Китакюшу илмий парки билан ҳамкорлик қилади. Жанубий Африка тажрибаси шуни кўрсатадики, давлат ҳокимияти органлари ва маҳаллий ҳукуматлар учта асосий йўналишда туристик мажмуалар фаолиятини шакллантириш ва бошқариш сиёсатини ўтказди:

1) халқаро консалтинг фирмасини жалб қилиш ва ихтисослашган бошқарув гуруҳини яратиш, туристик мажмуани ривожлантиришнинг стратегик йўналишлари ва ҳаракатлар режасини белгилаш, бир қатор семинарлар, консалтациялар, ишчи учрашувлар давомида туристик мажмуалар иштирокчилари ўртасида ахборот ҳамкорлигини ўрнатиш орқали туристик мажмуаларнинг институционал ривожланишига қўмаклашиш;



1-расм. Туристтик мажмуаларни ташкил этишнинг Жанубий Африка модели [11]

2) туристик мажмуаларни ривожлантириш лойиҳаларини қўллаб-қувватлаш механизмларини ишлаб чиқиш, шу жумладан, туризм маҳсулотларини модернизация қилиш, уларни бозорга чиқаришга қўмаклашиш, шунингдек, инвестицияларни кенг жалб қилиш;

3) касбий таълим ва хавфсизликни қўллаб-қувватлаш орқали туристик мажмуаларни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни шакллантириш.

Жанубий Африка мамлакатада туризм саноати 1994 йилги демократик сайловлардан сўнг мамлакатга халқаро сайёҳлар келиши тез ўсишни бошлади ва Жанубий Африка истиқболли сайёҳлик марказига айланди. Бироқ 90-йилларнинг охирида туристик бозор ҳолати ёмонлашди: халқаро сайёҳлар сонининг ўсиши тўхтади. Туристик бозорларни йўқотиш хавфига дуч келган давлат ва хусусий сектор шериклик стратегиясига ўтди ва сайёҳлик кластерларини яратиш бўйича қўшма ташаббус кўрсатди, улар мамлакатнинг жаҳон туризм бозорида рақобатбардошлигини ошириш воситалари сифатида қаралди. Миллий даражада битта туристик мажмуа, иккита тематик ва тўртта маҳаллий Кластер тузишга қарор қилинди.

Миллий даражада туристик мажмуани шакллантириш жараёни пухта ўйланган тузилмани яратишга олиб келди. Бу бошқарув гуруҳининг бир қисми бўлган бизнес, ҳукумат ва меҳнат жамоалари вакиллари назорати остида бўлиб ўтди (1-расм). Консалтинг ишларини олиб бориш учун Жанубий Африка, Янги Зеландия ва Америкадан бир нечта ихтисослашган фирмаларни бирлаштирган халқаро консорциум (ТСС) ташкил этилди. У давлат бюджетидан молиялаштирилди ва лойиҳанинг мақсади барча манфаатдор кучларнинг ҳамкорлиги асо-

сида мамлакатда даромад манбаи ва иш ўринлари ишлаб чиқарувчиси сифатида туризм саноатини ривожлантириш векторини белгилаш эди. Келажакда улар ўзлари бошлаган бизнесни мустақил равишда тарқатишлари керак эди.

Хулоса ва таклифлар. Худудларда туристик мажмуалар фаолиятини шакллантириш ва бошқариш худудлар ривожланишининг туристик салоҳиятини таҳлил қилиш ва улардаги туристик корхоналар инновацион бошқарувини манзилли қўллаб-қувватлаш имконини беради. Худудларда туристик мажмуалар фаолиятини шакллантиришда қуйидаги вазифаларни бажариш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

- худудлардаги инновацион ривожланиш дастурларига мувофиқ инновацион лойиҳаларни ишлаб чиқиш бўйича ишчи гуруҳларни ташкил этиш;

- туристик мажмуаларнинг инновацион лойиҳаларга бўлган эҳтиёжларини аниқлаш ва уларга мос бўлган инновацион лойиҳалар танловларини ташкил этиш;

- туристик мажмуаларнинг инновацион ривожланиши учун зарур кадрлар билан таъминлаш;

- олий ўқув юртлари, илмий тадқиқот институтлари, саноат корхоналари ўртасида инновацион кўرғазмаларни ташкил этиш;

- туристик мажмуалар фаолиятини инновацион бошқарувини ташкил этиш ва уни ривожлантириш бўйича консалтинг хизматларини тақдим этиш;

- туристик мажмуалар инновацион фаолиятида иштирок этувчи ҳодимлар малакасини ошириш;

- туристик мажмуалар фаолияти базасида инновацион илмий тадқиқотлар ўтказилишини таъминлаш.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Capone F. *Tourist clusters, destinations and competitiveness: theoretical issues and empirical evidences*. Routledge: Taylor & Francis Group, 2016, 203 p.
2. Kachniewska M. *Towards the definition of a tourism cluster*, *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, no. 1 (9), pp. 33-56. (In English). 2013.
3. Yalçınkaya T., Güzel T. *A general overview of tourism clusters*, *Journal of Tourism Theory and Research*, no 1 (5), pp. 27-39. (In English). 2019.
4. Кошечев Д.А., Исопескуль О.Ю. *Социокультурная среда в функционировании туристского кластера*. // *Географический вестник*. 2020. № 2 (53). С. 141-157.
5. Исмаев Д.К. *Маркетинг и управление качеством гостиничных услуг*. Учебное пособие для вузов и колледжей. – М., 2000. – 96 с.
6. Туразв Б.Х. *Туристический потенциал Республики Узбекистан и эффективность его использования*. // *Иқтисодиёт ва таълим*. 2008, № 4, 37-42-б.
7. Мирзаев А.Т. *Туризм-рекреацияси хизматлар бозорида рақамлаштиришнинг ялпи талаб ўзгаришига таъсири таҳлили*. // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий-электрон журнали. 3-сон, май-июнь, 2021.
8. Сульповар Лев Борисович, Виноградова Марина Викторовна. *Основные принципы и стратегии формирования и развития региональных туристских комплексов*. ФГОУВПО «Российский государственный университет туризма и сервиса», г. Москва.
9. Бурук А.Ф., Убоженко Е.В. *Опыт кластерной политики Азии и США*. // *Инновации и инвестиции*. 2019. № 9. С. 69-75.
10. Нагорная М.С., Шевцова В.В. *Зарубежный опыт кластерной модели управления в сфере туризма*. // *Управление в современных системах*. 2019. №1(21). С. 7-13.
11. Александрова А.Ю. 2010. *Кластерные принципы организации туристского пространства (мировой опыт)*. Роль туризма в модернизации экономики российских регионов. Изд-во Кар НЦ РАН Петрозаводск. С. 21-27.